

Искри

ЛЕГЕНДАТА ЗА СПАСЯВАНЕТО НА ЕВРЕИТЕ

Иван Йовков

На 20 януари 1942 г. на ул. "Ам Гросен Ванзее" 56-58 в Берлин е свикана конференция на Гестапо, ръководена от Хайдрих, на която се взема решение за "окончателното решаване на еврейския въпрос" в Европа. Как ще стане това практически ще проличи, когато ешелоните на смъртта се отправят към газовите камери. В ужасяващия списък от 11 милиона евреи от всички европейски страни България фигурира със скромната цифра 48 000 души. По манталитета на гестаповските главатари за такова количество не си заслужава да се говори, камо ли да се водят дълги и предълги преписки.

Минава доста време, докато съответните служби се задействат и спрямо българските евреи. Но не защото те са забравени, а защото занимаващите се с тоталното решаване на еврейския въпрос са били твърде претоварени.

На 25 юни 1942 г. е свикана извънредна сесия на Народното събрание, за да бъдат узаконени бързо и резултатно конкретните мерки, свързани с решаването на еврейския въпрос. Но и тук работата се закучва, тъй като формалната страна на въпроса се превръща в борба на мнения по същество и въпрос на гражданска чест и съвест.

След дълги и съвсем нелеки прения на 9 юли 1942 г. е прокаран закон, с който се възлага на Министерския съвет да вземе всички необходими мерки за уреждане на еврейския въпрос в България. Месец и половина по-късно е създадено Комисарство по еврейските въпроси. За длъжността главен комисар са обсъдени няколко кандидатури, преди да се спрат на ратника за защита на българщината Александър Белев, по образование юрист, по идейни убеждения фашист, по манталитет главорез, който не се знае кому служи - на тия, които са го назначили, или на онези, които дърпат конците на куклите и чиито заповеди е готов безпрекословно да

изпълнява. Когато разбере какъв джелатин са му пробутали, за цар Борис ще бъде неудобно незабавно да се отърве от него без подходящ повод. А докато му търси цаката, голяма част от работата вече ще бъде свършена.

Белев не е в състояние сам да задвижи тежката и сложна машина на административния и полицейския апарат, но може да натопи отговорните фактори с директни и индиректни доноси до Гестапо, представяйки се за "опозиционер" срещу "царящото малодушие в България по еврейския въпрос".

И ето, че на 15 октомври 1942 г. Външното министерство на Райха нарежда на своята легация в София да задвижи работата, като се дават и конкретни указания как да стане това. Германия е готова да приеме депортираните, а България се задължава да плати за всеки депортиран по 250 марки. За да бъдат подпомогнати българските власти, Германия е готова да изпрати в София свой съветник, специалист по еврейските въпроси.

Съветникът се казва Теодор Данекер, хауптштурмфюрер от СС. Той е напълно делови човек, не се занимава с дипломатически ходове и пазарлъци, а изпълнява нарежданията на началството си и се интересува преди всичко колко вагона ще са нужни за превоза на товарите до източните германски области, как да бъдат разпределени по отправните гари, да им се осигури точно разписание, безпрепятствено движение и т.н.

Така на 22 януари 1943 г. между хауптштурмфюрер Данекер и българския комисар по еврейските въпроси Александър Белев е подписано споразумение за привеждането в изпълнение на първата фаза от програмата за окончателното решаване на еврейския въпрос в България. Количеството е 20 000 души, без разлика на пол и възраст. За целта българските власти се задължават да осигурят 12 влакови композиции. Определени са и изходните гари - Скопие, Битоля, Пирот, Горна Джумая, Дупница и Радомир. Съгласно втората алинея на т.4, "Българското правителство дава на разположение нужните хранителни припаси за по 15 дена, считани от деня на тръгването на влака, както и нужното число водни бъчви".

Тъй като въпросът със заплащането на "обезщетение" от страна на България още не е решен, т. ба предвижда то да стане със специално споразумение, но своевременното транспортиране "с това не ще се засяга".

В споразумението не е указано само, че депортираните ще бъдат отправени към лагера на смъртта Треблинка, но отговорните български власти не се интересуват от такива подробности. За тях е по-важно и е напълно

достатъчно депортираните да бъдат отправени с воден и ж.п. транспорт по своето предназначение и с това да се смята, че са свършили работата си бързо, точно и акуратно.

По някакво злокобно съвпадение депортирането на евреите от новите земи започва на 3 март 1943 г., в деня на Освобождението на България от османско иго. Когато акцията приключи, сумираните резултати ще сочат: депортирани са 4221 евреи от Беломорието и 7122 от Вардарска Македония и Западните покрайнини.

Оттук започва и легендата за великодушието на цар Борис спрямо неговите поданици от еврейски произход, живущи на територията на царството в довоенните му граници. Да, той се противопоставил. Но не изобщо, а в типично неговия извъртащ стил. Своето становище той изложил пред Рибентроп при срещата им в замъка Фушл на 4 април, който същия ден уведомил с шифрограма германската легация в София за водения разговор: "Относно еврейския въпрос в България царят заяви, че е дал досега съгласието си за изселването в Източна Европа само на евреите от Македония и Тракия. От евреите от самата България той иска да изсели само малък брой болшевишко-комунистически елементи. Останалите пък 25 000 евреи ще събере в концентрационни лагери в страната, понеже той има нужда от същите за строеж на пътища. Не се спрях обстойно на това уведомление на царя, а се задоволих единствено да му изтъкна, че според нашето разбиране по еврейския въпрос само радикалното разрешение е единственото вярно".

В какво се състои соломоновското решение на царя? Въпреки старанията на властите, броят на депортираните от Тракия и Македония е 11343. Недостигащите до 20 000, както предвижда споразумението от 22 януари 1943 г., е решено да се набавят от старите предели на царството, които Данекер нарича "нежелателни евреи", а цар Борис - "болшевишко-комунистически елементи". За да се избегнат безредици, както е отбелязал Данекер в писмо до Главното имперско управление за сигурност, предвиждало се те да бъдат прехвърлени отначало в новите български земи, откъдето да ги транспортират към лагерите на смъртта. За целта са създадени временни лагери в Пловдив, Кюстендил, Русе и Варна. Но става нещо непредвидено. Вместо очакваните акции от страна на нелегални групи се разгръща повсеместна кампания, която започва от Народното събрание и стига до бръснаро-фризьорските салони.

В писмо до правителството Светият Синод изразява неодобрението си: "Българската православна църква не може да споделя принципите, какъвто е например расисткият, чрез който може да се създаде омраза и да се

вършат насилие и жестокости. Тя не може да приеме началото, че някои раси трябва да бъдат лишени от човешки права на живеене".

Пловдивският митрополит Кирил по повод арестуването на 9 март 1943 г. на около 200 пловдивски евреи телеграфирал на царя, че ако не бъдат освободени незабавно арестуваните, престава да бъде лоялен гражданин и ще действа по начин, който намери за добре.

Заместник-председателят на Народното събрание Пешев събира набързо 43 подписа на депутати от правителственото мнозинство против депортирането на евреите. Подложен на силен натиск, министърът на вътрешните работи Габровски нарежда събраните във временните лагери евреи да бъдат освободени. Въпреки това Филов дава уверения на Бекерле, че е решен да доведе докрай изселването на всички евреи. И за полицейското аташе към германската легация Хофман, шурмбанфюрер от СС, и за Бекерле, който е прегледал и одобрил доклада му до Имперското управление за сигурност по този въпрос е повече от ясно, че нито Филов, нито Габровски разполагат с необходимите пълномощия да решават такъв въпрос и че последна дума по него може да има само цар Борис. А на него може да въздейства единствено фюрерът. И Хофман е стигнал до същото заключение, както и Бекерле, че в България "не съществуват нито идеологическите, нито расовите предпоставки, за да се представи еврейският въпрос пред българския народ като бърз и нуждаещ се от разрешение, така както бе случаят в Райха". Тоест, тяхното мнение се покрива напълно с това на цар Борис. Следователно, планът на цар Борис за "освобождаване" от болшевишко-комунистическите елементи, а останалите евреи да бъдат натикани в лагери и използвани като евтина работна ръка е във всяко отношение по-приемлив.

И в друго отношение цар Борис и правителството на Богдан Филов показват привидна готовност за "хуманно разрешаване" на еврейския въпрос, като се съгласяват на направеното от името на Англия предложение чрез швейцарския пълномощен министър Редар да бъдат прехвърлени няколко хиляди еврейски деца в Палестина. От самото начало преговорите срещат "непреодолими технически трудности", които всъщност се свеждат до една единствена: на явилия се веднага щом узнал за този план Бекерле, Филов заявил, че "на практика изселването на еврейските деца ще бъде саботирано". Или, както е отбелязал Хофман, "чрез това българското правителство се опитва да запази приличие, обаче няма да пречи на самото изселване на евреите". Точно и ясно казано - по полицейски. И още: "Пълномощният министър трябва от време на време да упражнява натиск, за да може изселването да се придвижва".

На запитването на Редар защо се бави решаването на въпроса за изпращането на еврейските деца в Палестина и какво е неговото становище за депортирането в Полша, Филов отговорил, че едно такова "разрешение" е все пак по-хуманно, отколкото бомбардирането на невоенни обекти, при което се избиват старци, жени и деца и че "в днешно време не можем да говорим за човечност". Ето защо ръководеното от него правителство било решено да доведе докрай този въпрос. А в дневника си записал: "Въпросът за евреите е удобен агитационен сюжет, ако станат нови избори". Царят му казал да бъде твърд, та ако дори започнат да ваят оставки. Той самият отказва изобщо да разговаря с когото и да било, тъй като въпросът бил от компетенциите на правителството. Но прави едно изключение за кръстника на престолонаследника, стария генерал Николаев, чието внуче имало наполовина еврейска кръв, но... "да не се узнае само".

За да покаже, че наистина възнамерява да доведе докрай решаването на този въпрос, през следващите дни правителството минава в настъпление. Пръв обект на "патриотичната акция" става заместник-председателят на Народното събрание Пешев, който е и автор на изложението против изселването. На закрито заседание на Камарата той е отстранен от поста си, на подписаните изложения народни представители е предложено да оттеглят подписите си.

С никакви заплахи, увещания и заклинания обаче не може да бъде спряно и подтиснато всенародното възмущение. В това се убеждават и спецове по еврейските въпроси от германската легация. Така първият план за депортиране на 20 000 евреи от новите български земи е изпълнен 56 процента, а вторият, за депортациите от старите предели на царството на царството - 0 процента. Оттук започват мистериите и легендите, произволните тълкувания и преднамерените фалшификации, които не са в състояние нито да скрият, нито да подменят съществуващите обилни факти за действителното положение и за развоя на събитията около депортирането - ден по ден, и час по час.

На 2 април е свикана извънредна сесия на Светия Синод в пълен състав. Софийският митрополит Стефан прочита свое изложение, в което уведомява синодалните архиереи за депортирането на евреите от новоосвободените земи с пломбирани вагони за Полша и завършва с думите: "И ако Църквата ни не се намеси, за да защити тия нещастни люде, ние можем да очакваме още по-големи издевателства и жестокости, за които един ден добродушият ни народ ще изпитва срам, а може би и други несгоди".

Пловдивският митрополит Кирил вече разказал на заседанието на Синода в намален състав за това, което е станало в Пловдив, и че решително заявил на полицейските власти, че си запазва пълна свобода на действие, а на потърсилите закрила при него евреи казал, че им предоставя убежище в своя дом.

Доростолски и Червенски Михаил смята, че ще бъде в духа на евангелската мисия и в традициите на "нашата църква да се застъпи енергично за тия злепоставени люде".

Врачански Паисий задава въпроса, "може ли светата ни Църква да стои равнодушна, без да повдигне глас за защита на това обезправено малцинство". И отговаря: "Духът и повелята на Евангелието ни задължава да сторим това".

Варненски и Преславски Йосиф в дух на самокритика признава, че единствен от високопреосвещените архиереи е имал различно отношение по въпроса и смятал, че известни ограничителни мерки са необходими, но не само спрямо евреите, а за всички чужденци. Но след като се убедил, че този закон е "пропит с жестокост, дори с варваризъм", направил корекция на прежното си становище.

Старозагорски Климент напомня за трагедията на прокудените от редните им места българи след войните и че "еврейският въпрос е сложен у нас по-скоро на основата на едно подражание".

Същи са становищата и на Сливенски Евлоги, търновски Софроний, Неврокопски Борис: Българската църква не може да споделя расистки принципи и не може да не припомни на управниците на България, че с каквато мярка мерят, с такава ще им се отмери и че нейно свято задължение е да предпази народа от Божия гняв.

Сега българите ги делят на патриоти и предатели, на спасители и продажници. И всеки, който е казал добра дума за евреите, е обвиняван в подкупничество.

Преосвещените архиереи решават едно копие от протокола от това заседание да бъде изпратено в канцеларията на цар Борис, а друго - на министър-председателя Филов. За сведение. Отговорът от дворцовата канцелария пристига след две седмици - царят кани преосвещените архиереи от малкия състав на Светия Синод на среща в двореца "Врана", за да изяснят взаимно становищата си по еврейския въпрос. Синодалните старци предвидливо си вземат свой протоколчик, за да се зафиксира всяка казана дума и всеки да си носи отговорност за казаното. На срещата

присъства и министър-председателят Филов, но само като наблюдател.

Както е отбелязал протоколчикът, царят съобщил, че като начало ще каже няколко думи. "И започна негово величество с тия "няколко думи", които продължиха повече от половин час". В това импровизирано слово, в което гневните нотки нараствали с всяка измината минута, царят започнал да обяснява на светите отци какви пакости нанася спекулативният дух на световното еврейство на човечеството изобщо, че тоя дух навсякъде "създавал омраза сред хората, безверие, морално разложение и родоизмяна сред народите", че на него се дължали сред обществата и народите "недоволства, спорове, конфликти, войни и злополуки, че на него в голяма степен се дължи и сегашният световен катаклизъм".

За тази реч Филов е отбелязал в дневника си: "Царят направи много хубаво подробно изложение по еврейския въпрос, като изтъкна, че той не е само наш, но и общоевропейски... Изобщо по еврейския въпрос ние бяхме в настъпление и владиците трябваше да се защитават".

Отбелязал още, че така, както месец преди това царят се изказал пред него "за едно твърдо поведение" спрямо евреите, така и сега, когато предстои изпълнението на втората фаза, "царят одобрява напълно мерките против евреите".

Като отстъпка на синода царят оттегля първоначалното си отрицателно становище за избора на български патриарх и предоставя на архиереите на Българската православна църква сами да решават този въпрос.

Владиците настояват ако не за патриарх, то поне за екзарх, който впоследствие да бъде провъзгласен за патриарх. Царят им предоставя да се споразумеят с правителството за необходимите промени в Екзархийския устав, но в никакъв случай не желае този въпрос да бъде свързан с неговото коронясване, тъй като бил републиканец по убеждения.

Въпросът е вече брадясал от старост и наистина не е от лесните за решаване.

На отслужваните божествени литургии в Цариград вселенският патриарх поменавя владетелите на всички православни държави по име, прескача само българския цар заради схизмата, която тегне над Българската православна църква повече от 50 години. Неведнъж са правени отстъпки от страна и на църковните дейци, и на държавата за отменяне на анатемата, наложена, както е

известно, по политически, а не по религиозни съображения, но всички те винаги са оставали без резултат.

Каноническата основа за решаването на не толкова спорните, колкото недостойни за всяка църква религиозни въпроси е свързано и преплетено с проблеми от национален характер. Неведнъж варненският митрополит Симеон се е опитвал да разреши "по мирен път" спора. В отговора си Милетий, по милост Божия Константинополски архиепископ и патриарх Вселенски осукано му обяснява, че Цариградската църква никога не се е отказвала да даде на българските пастири едноязычни (полагаемите се) права, но нейно свещено задължение било да съди и осъди ония, които се опитали да смутят каноническия ред и да разделят филетически епископските престоли, което щяло да внесе в цялата православна църква същото ужасно смущение, което станало в Америка. И че той чакал деня, когато всички балкански народи ще приемат нейните майчински обноси, но че държел "да се спазват свещените правила".

Константинополският во Христе любезен брат се е позовал на бъркотията, която настанала в Америка, но това никак не му пречи да поддържа редовно връзки с любезния брат Александър, архиепископ на Руската православна църква на Северна Америка и Алеутските острови например, но не и със Светия Синод на Българската православна църква, която има своя черква в Цариград и свои църковни имоти редом с имотите на Вселенската патриаршия и управлението им зависи в голяма степен от взаимните юридически отношения между тях.

Пипалата на Вселенската патриаршия се простират надалеч и засега като че ли няма сила, която да и попречи да се разпорежда и с каноническите догми, и с дипломатическите, но от нейната отмъстителност страда преди всичко Българската православна църква. И не минава месец това да не се почувства някъде, дори по най-незначителен повод. При посещението на софийския митрополит Стефан в Карловац, където се намира седалището на Сръбската патриаршия, недвусмислено му е заявено, че трябва да си замине преждевременно по настояване на патриарха. Киевският митрополит Антоимий пък забранил на българите да се изповядват на български свещеници, а Лубенският епископ Серафим забранил на български свещеници съслужие с руски свещеници. Стига се и до куриози - Варненският митрополит Симеон отслужва молебен по случай рождения ден на сръбския крал, но сръбският консул във Варна отказва да присъства на милебена.

Работата обаче не зависи само от богомъдрите пастири и отци. Въпросът за българската схизма не бил национален, а църковен. Дали е така? Според думите на Спасителя християните трябва да търсят Царството божие и Божията правда - всичко останало щяло да им се "придаде". Но дали говорещият от името на Спасителя вселенски патриарх гори от светото желание да премахне от теготеещата над православната българска църква анатема? Засега поне не личи.

"С КАКВАТО МЯРКА МЕРИШ, С ТАКАВА ЩЕ ТЕ МЕРЯТ"

На 17 май 1943 г. Комисарството по еврейските въпроси изготвя втората част от програмата за окончателно решаване на еврейския въпрос в България, отнасяща се за онези евреи, живущи в старите предели на царството. В нея е предвидено: "Подлежат на изселване от София 25 хиляди евреи, от провинцията 23 хиляди. Предаването да стане на дунавските пристанища".

За да бъде заблудена обществеността за действителните намерения на властите, планът предвижда първоначално софийските евреи да бъдат изселени в провинцията, "за да се отклони подозрението за изселването в Германия". От своя страна правителството постановява: "Всички лица от еврейски произход от София да бъдат преселени в населени места във вътрешността на страната. Постановлението не подлежи на обнародване".

Постановлението разпорежда изселването да стане в тридневен срок - крайно недостатъчен, за да бъде даден някакъв отпор. И все пак отпор е даден. Този път не от разни либерали и филантропи, а от самите потърпевши.

Денят е 24 май 1943 г., ден на светите равноапостоли Кирил и Методий. Както всяка година обстановката е празнична. Ученически музикални гърмят химна на просветата "Върви, народе възродени!", хиляди възрастни се стичат към централния булевард "Цар Освободител", по който ще минат ученическите редици. По същото време от столичния квартал "Коньовица" потегля към центъра на града набързо струпало се множество в едно шествие на отчаянието. То стига само до площад "Възраждане", където е разпръснато от конни и пеши полицаи. Арестуваните са над 400. За тях ще бъдат взети допълнителни мерки "за оказване на съпротива срещу властта", а 120 са изпратени незабавно във временния лагер край Сомовит.

Плахата надежда за намеса на най-отговорния фактор остава без отклик, но шествието на отчаянието среща

спонтанна и гореща подкрепа сред широката общественост. Изложението, което депутатите Никола Мушанов и Петко Стайнов изпращат до Двореца още същия ден с молба да не се петни доброто име на България, не стига до височайшия адресат.

В духа на Светото писание е телеграмата на софийския митрополит Стефан, бъдещия екзарх на Българската православна църква: "Не гони, за да не те гонят. С каквато мярка мерещ, с такава ще те мерят. Знай, Борисе, че за твоите дела Бог бди на небето".

Този празничен ден настроението на цар Борис никак не е празнично. Вече са го уведомили, че целта на манифестантите е била да стигнат до двореца, за да търсят от него закрила. И вместо към трибуната, от която приветства дефилиращите ученици, той се отправя към Чамкория, където в усамотение да премисли как да излезе от едно положение, от което няма изход, тъй като въпросът е поставен ребром: или - или.

До 1940 г. главният равин д-р Ашел Хананел от всяка своя книга с биографии и проповеди на църковни дейци прасал по един екземпляр с автограф на цар Борис. И всякога получавал любезен отговор. Когато бил внесен законопроектът на Закона за защита на нацията той счел за необходимо по възможния най-деликатен начин да предупреди царя, че обикновено се започва с евреите, но никой не може да предвиди къде ще се спре. И за първи път не получил отговор. Оттогава се прекъсват и връзките му с Двореца. Ето защо на 24 май, в състояние на пълна обърканост и уплаха той решава да търси околни пътища да повлияе на царя. След кратко съвещание заедно с още един равин д-р Хананел се отправя с автомобил при митрополит Стефан. Митрополитът го изслушал съчувствено и се съгласил да се опита да въздейства на царя, но изразил съмнение, че той ще се яви на трибуната, пред която учащите се дефилират. Затова ги посъветвал да отидат при старата и всеобщо уважавана общественичка Екатерина Каравелова, жива свидетелка на следосвобожденските борби, която митрополит Стефан нарича "майка на двореца".

Половин час по-късно група от 5 души пристига в приемния салон на Каравелова. Без много приказки, тя сложила пред главния равин хартия, писалка и мастило и му казала да напише писмо на царя, което тя ще му предаде. Нямало време за размишления, но писмото "се получило". В него д-р Хананел молел, ако българските евреи се налага да дадат кръвта си, да я дадат в България, не във от нея. С треперещата си вече ръка Екатерина Каравелова написала отдолу: "Синко, и ти си баща, не прави никому зло" - и се подписала. В това време пристигнал проф. Станишев, известен далеч извън

границите на България хирург, който казал, че идва по същия въпрос, че е уплашен от това, което става, и изразил желание и той да добави от свое име няколко думи към писмото.

Още същата вечер писмото стига до цар Борис, но резултатът е обратен на очаквания. Обаждайки се на жена си по телефона, Хананел узнал, че са го търсили агенти и е по-добре да не се прибира у дома си. Той отива у майка си, но в 7 ч. сутринта на другия ден е арестуван. Вечерта го освобождават с поръчение да отиде и лично да се представи на комисаря по еврейските въпроси Александър Белев, който още с влизането го посрещнал с ругатни и заплахи:

- Вие, евреите защо отивате да влияете на короната и на правителството? Вие не знаете ли, че ние сме короната и правителството, че нищо не вършим без короната.

Последната надежда на д-р Хананел е в застъпничеството на швейцарския пълномощен министър Редар, с когото вече се е срещал през март, когато е започнало депортирането на евреите от Беломорието и Вардарска Македония. И Редар го посрещнал съчувствено, нарекъл Филов "говедо" и му уредил среща с пристигналия представител на Червения кръст Е. Шапюйса, но и той не бил в състояние да въздейства на българските власти. Съдбата на евреите от старите предели на царството ще бъде решена по царската повеля - работоспособните в трудови лагери", останалите - в малки населени места, за да бъдат под постоянно наблюдение, със забрана за придвижване без специално разрешение, строго спазване на определения за тях полицейски час и постоянно носене на жълтата звезда, като своего рода удостоверение за самоличност и още няколко десетки ограничения, въздигнати в "правни норми" от Закона за защита на нацията.

На другия ден, 25 май, протестно писмо до Двореца изпращат 63 бивши министри, професори, писатели и общественици. "С тези крайно жестоки и сурови мерки, се казва в писмото, ние не само пропиляваме един голям нравствен капитал, който беше и гордостта на нашия великодушен и великотърпим народ, но и твърде зле излагаме името му пред световната съвест и лепоставяме за в бъдеще неговите национални интереси". Не като молба, а като сурово предупреждение прозвучават думите в изложението: "Тази безчовечна мярка може да бъде спряна и отменена само от Вас, защото Вие сте самото правителство. В противен случай Вие ще носите пълна отговорност". Което означава, че за цар Борис не може да има никакво извинение и никаква прошка.

В деня на Ботевата гибел, 2 юни, - как странно се съчетават паметните дати от българската история със

събитията от 1943 г. - група социалдемократи, които по смисъла на Закона за забрана на политическите партии би трябвало да се наричат "бивши", но са си съвсем настоящи, пишат на Филов и филовци: "Господа, види се, решили сте да погребете България... Спрете издевателствата, защото носите историческа и страшна отговорност. Ако ли въпреки общото възмущение на българския народ, вие пристъпите към изпращането на евреите зад границите на България - заявяваме: под колелалата на първия влак, който ще поеме за Полша или Германия, не бомби, ние сме решили да сложим главите си".

Изложение пращат и Кимон Георгиев, бивш и бъдещ министър-председател, освободеният през 1941 г. от затвора Дамян Велчев, бивш и бъдещ съзаклятник против царската власт, професорите Венелин Ганев и Цвятко Бобошевски, бъдещи регенти на Симеончо.

Речи в Народното събрание против депортирането произнасят Петко Стайнов и Никола Мушанов, той заедно с Буров отправят протест и до Двореца.

В протеста на Съюза на българските писатели се казва: "Българското племе в своето историческо минало е било преследвано и унижавано. Нашите бащи живо помнеха срама от игото. Още личат у нас, както народният поет казва, "синила от бича, следи от теглото". Нима и ние по подражание трябва да тръгнем по един опасен път, и да отречем себе си като свободен и културен народ?"

По случай рождения ден на престолонаследника - 16 юни, Централната консистория изпраща поздравителна телеграма до царя. Отговорът до Йосиф Герон, председател на Централната консистория, е твърде обнадеждаващ и гласи: "Аз отправям до Вас, както и до еврейските общини в България, моите искрени благодарности за благопожеланията, които Вие имахте любезността да ми пратите по случай годишнината на престолонаследника".

А що се отнася до изпълнението на правителствената програма цар Борис вече има нова теза: с прилагането на предвидените в програмата мерки евреите щели да бъдат предпазени от издевателства и насилия, каквито били възможни поради създаването се сред обществеността неприязнено настроение към тях.

Последвалите събития показват недвусмислено, че не на жалостта на цар Борис, не на разколебането на правителството, не дори и на протестите на широката общественост се дължи отмяната на изпълнението на втората част на програмата. А се дължи, колкото и невероятно да изглежда това, на тактически съображения

на имперската служба за сигурност на Райха, натоварена с изпълнението на тази програма в европейски мащаб. "Аз съм твърде убеден в това - пише Бекерле на 7 юни 1943 г. в доклад до външното министерство на Райха - министър-председателят и правителството желаят и се стремят към окончателното и безвъзвратно разрешаване на еврейския въпрос. Обаче те са свързани с манталитета на българския народ, на когото липсва идеологическата яснота, която ние имаме. Израсъл заедно с арменци, гърци и цигани, българинът не намира у евреите никакви недостатъци, които да оправдаят някакви особени мерки срещу тях... Във всички случаи аз смятам, че ще е тактически погрешно и неправилно, ако ние окажем силен непосредствен натиск, който само ще прехвърли отговорностите върху нас, и освен това, като се има предвид и българският манталитет, ще се получат обратни резултати".

Ето това е истината, само истината и цялата истина, казано на юридически език. А не защото България не желае да поеме върху плещите си "ореола на противоеврейската ненавист", както ще отбележи шефът на нацисткото военно разузнаване в България Ото Вагнер, известен още като д-р Делиус.

Едва ли от лично съчувствие към затрудненията му цар Борис среща разбиране от страна на Бекерле, Данекер и Хофман, които докладват на началствата си, че изселването на евреите от България "се извършва при други обстоятелства и с по-големи трудности, отколкото в други страни", както съобщава Хофман в доклада си до Имперската служба за сигурност след станалите в София събития. В Берлин също са принудени да преглътнат този хап - временно, докато обмислят подходящия следващ ход. Така или иначе Данекер няма какво повече да прави в София и в началото на август 1943 г. е отзован. Той още не е изготвил изчерпателния си доклад за резултатите от изпълнението на мисията си в България, когато в Берлин пристига и докладът на Бекерле. Той е отбелязан със знаците А 95/43 и носи дата 18 август: "Засега е съвсем безсмислено да се иска изселването. Ръководно при това е безспорното желание на българското правителство да избегне засега всякакви вътрешнополитически затруднения заради еврейския въпрос".

Това няма да са последните сведения на Данекер и Бекерле по събитията в София от първата половина на 1943 г., които ще им се наложи да дават по-късно, но при други обстоятелства. За да избегне възмездието Данекер ще се обеси в американския затвор на Бад Тьолц преди още да бъде изправен пред трибунала като военен престъпник, но Бекерле няма да намери сили за такова решение на антиеврейския си въпрос и ще прекара 10 години в съветски затвор, за да бъде поставен отново на

подсъдимата скамейка в 1974 г. във Франкфурт на Майн,
след което ще завърши живота си в приют за
душевноболни.

(из "Хроника на едно царуване", втора част,
деветнадесета глава,
Университетско издателство "Климент Охридски",
София, 1991 г.)

Home

Пишете ни: iskri@ecn.org